

PERKURTOS FRAZELOGIJOS ŽAISMAS ŽINIASKLAIDOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: perkurtoji frazeologija, sintaksinės destrukcinės figūros, akumuliacija, hiperbatonas, parceliacija, parentezė.

ĮVADAS

Visame pasaulyje gyva kalba, net ir tokia sena kaip lietuvių, nuolat atsinaujina, prisitaiko prie laiko aktualijų. Frazeologijos perkūrimas – vienas iš ryškiausių kalbos atsinaujinimo pavyzdžių, kai, regis, amžiams sustabarėję, vientisi, nedalomi, pastovios leksinės ir gramatinės sandaros pasakymai, visuotinai paplitusios citatos stilistiškai ir semantiškai keičiami. Svarbiausia, kad šis atnaujinimas neturi pabaigos: kiekvieną kartą net ir tą patį pasakymą autorius aktualizuoja, kūrybiškai vis kitaip keičia, pritaikydamas naujoms sąlygoms, naujam kontekstui¹. Tai liudija kalbos „sveikumą: ji – dinamiška, atvira, besistengianti prisitaikyti prie gyvos tikrovės“².

Šiame straipsnyje laikomasi plačios frazeologijos sampratos³, kurios svarbiausias skiriamasis požymis yra pasakymo sustabarėjimas ir pagal kurią frazeologijai priskirtume ne tiek vaizdingus frazeologizmus (jų straipsnyje

¹ Pavyzdžiui, galima rasti keliolika visiškai skirtingų žinomo Jono Avyžiaus romano *Sodybų tuštėjimo metas* pavadinimo perdirbinių: nuo finansų trūkumo, „Sodros“ padėties konstatavimo, televizijos metamorfozių iki politikų elgsenos apibūdinimo. Štai keletas jų: *Pinigų mažėjimo metas*, *Galutinio televizijos ištuštėjimo metas*, *Tvorų tvėrimo metas*, *Dabar skraidymo tarp kanalų metas*, *Sodros tuštėjimo metas* ir pan. (visi perdirbiniai parinkti iš Skirman-to Valiulio tekstų, tik paskutinis – Eugenijos Grižibauskienės).

² <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-alisauskas-kalbininkas-turi-buti-tarnas-o-ne-diktatorius.d?id=61285085#ixzz2S6oIKFCG>.

³ Juozas Pikčilingis *Lietuvių kalbos stilistikoje* į „Frazeologijos“ skyrių, be frazeologizmų, taip pat įtraukė populiarias literatūrines citatas, „sparnuotas“ frazes, Biblijos posakius (žr. Pikčilingis 1975: 361–370). Kazimieras Župerka, aptardamas reklamos kalbos aktualizacijos būdus, viena greta mini ne tik frazeologizmų, bet ir žinomų tekstų citatų, priešodžių, patarlių, sentencijų, eilėraščių frazių, dainų motyvų, žinomų (reklaminių) šūkių stilizaciją, perfrazavimą (perdirbinius), priklausančius intertekstualumo reiškiniui (Župerka 2008: 89–90). Tokios nuomonės laikosi ir šio straipsnio autorė (žr. Koženiauskiene 2013: 60–86).

nedaug), kiek apskritai plačiai vartojamus įvairių tipų stabiliuosius pasakymus, „taip pat ir tokius smulkiosios tautosakos vienetus kaip patarles, priežodžius, mįsles, minkles, pasakų, žaidimų, skaičiuočių, mėgdžiojimų elementus, be to, keiksmus, įvairių ritualų, maldų žodžius, etiketo frazes ir kitas mandagybes, aforizmus, sentencijas, visiems žinomas citatas ar tų citatų aliuzijas, šūkius, perspėjimus, žodinius reklamų elementus ir šiaip visokius į ankstesnius skirsnius nepatekusius posakius, jei tik jie yra ganėtinai sustabarėję, visuotinai paplitę, atkuriami iš atminties, o jų trūkstamos grandys nesunkiai atspėjamos“ (Marcinkevičienė 2001: 83).

Tradicinės⁴ ir perkurtos⁵ frazeologijos santykis primena senovės palimpsestus⁶. Dėl rašomosios medžiagos trūkumo brangiai kainavusiuose popirusuose arba pergamentuose nuskutus seną tekstą, buvo rašomi nauji tekstai, kartais antrą keisdavo trečias ir t. t. Pirminis arba ir antrinis tekstas prasišviesdavo ir kartais būdavo galima išskaityti, kas anksčiau juose buvo parašyta. Kartais tie tekstai visai atsitiktinai papildydavo vienas kitą, kartais – disonuodavo, keldami šypsena, intrigą, nuostabą. Panašiai ir perkurta frazeologija neištrina iš adresato atminties įprastos, nors kartais jai ir prieštarauja, dar daugiau: ši ir jos kontekstas pasako viską, ko autorius nepasakė, bet žaisminga potekste norėjo pasakyti jau visai kitu laiku, pakitusiomis gyvenimo sąlygomis ir aplinkybėmis, apie kitus veikėjus.

Apie frazeologijos perkūrimą rašyta lietuvių ir užsienio mokslininkų. Lietuvoje jai skirta daktaro disertacija (Butkutė 2010), kurioje pateikiami įvairiausi frazeologijos modifikavimo būdai: nuo jos sudėties išplėtimo, komponentų sukeitimo, jų praleidimo iki plėtojimo į platesnį kontekstą. Vis dėlto dar yra daug netyrinėtų ir aktualių šios temos aspektų. Šiame straipsnyje į perkurtą frazeologiją pirmą kartą mėginta pasižiūrėti nauju žvilgsniu: ji aprašoma ir analizuojama kartu su ja einančių sintaksinių figūrų kontekstu. Pati frazeologija – paprastai figūriška ir prasminga, tačiau stilistiniu aspektu dar daugiau žaismo ir naujo turinio jai suteikia aplink išsidėsčiusios sintaksinės figūros.

Straipsnio objektas – pačiuose naujausiuose 2013 metų žurnalistų tekstuose⁷ (pagrindinis šaltinis interneto dienraščiai *Lrytas.lt*, *Respublika.lt*, *Delfi.lt*,

⁴ Dar: uzualiosios, įprastos.

⁵ Dar: okazionaliosios, atnaujintos, perfrazuotos.

⁶ Gr. *palimpsestos* – iš naujo nuskustas.

⁷ Publicistinio stiliaus vertinamojo pobūdžio kritiniai, poleminiai, politiniai komentarai ir redakciniai straipsniai.

15min.lt, TV antena) vartojama perkurta frazeologija ir drauge su ja einančių sintaksinių figūrų kontekstas. Tikslas – parodyti žaismingai perkurtos frazeologijos ir ryškiausių destruktinių figūrų ryšį, atliekamą retorinę funkciją, vietą pastraipos struktūroje ir atskleisti jų vartojimo priežastis. Tyrimo metodai – aprašomasis, stilistinės-struktūrinės ir semantinės analizės.

PERKURTOS FRAZELOGIJOS IR DESTRUKCINIŲ FIGŪRŲ RYŠYS

Visos sintaksinės figūros – ir konstrukcinės, ir destruktinės⁸ (Клюев 2001: 238–261) – transformuoja norminės sintaksės (pasakymų ar sakinių) struktūrą ir, keisdamos ją, kuria naujus modelius, tik tokiu atveju pateisindamos figūrų vardą, t. y. atlikdamos retorinę funkciją. Skirtumas tas, kad konstrukcinės figūros – „labiau subalansuotos“ (Клюев 2001: 238), paremtos sklandžiu, nors ir pertekliniu, kartojimu, išvardijimu – ne konfliktuoja su tradicine frazeologija, o veda lygias paraleles:

***Televizija gero būdo, tik jos kritika – pikta*⁹.**

Matyti, kad išlaikyta sintaksinė struktūra: *Našlaitėlė gero būdo, o jos pamotė pikta* (S. Nėris).

⁸ Straipsnyje remiamasi tik sintaksinių, kitaip: makrofigūrų, kurių esmė yra ne žodžio (šios vadinamos mikrofigūromis), o sakinio struktūros transformacija, skirstymu į konstrukcines ir destruktines, pateiktu retorikos tyrėjo E. V. Kliujevo.

Iš konstrukcinių figūrų šio autoriaus minimos: paralelizmas, izokolonas, epanalepsis (kartojimo atmaina – R. K.), anafora, epifora, anadiplozė, simploka, diafora, chiazmas, epanodos (chiazmo atmaina – R. K.), asindetonas, polisindetonas, apokoinu (chiazmo atmaina – R. K.), kiklos (įrėminimas – R. K.), homoteleutonas. Iš destruktinių sintaksinių figūrų: inversija, anastrofa (inversijos atmaina – R. K.), elipsė, parceliacija, hiperbatonas, tmesis (įspraudas, įterpinys – R. K.), akumuliacija, amplifikacija, eksplicija (sudėtingesnė akumuliacijos ir amplifikacijos atmaina – R. K.), konkatencija (grandinė – R. K.) (Клюев 2001: 238–261). Tokio figūrų skirstymo lietuvių stilistai nėra pateikę, nors visos figūros stilistikose ir retorikose aprašytos, tik dėl daugybės jų atmainų kartais kitu pavadinimu, dėl to skliaustuose mano paašškinta, kuri figūra iš esmės turima galvoje. Šių eilučių autorė (Koženiausienė 2001: 254–328) išvardytas figūras skirsto retorikoje priimta klasifikacija: *figurae per adiectionem* (plėtojimo), *per detractationem* (trumpinimo) ir *per ordinem* (komponavimo). Dauguma pastarųjų dėl neįprasto sintaksinės tvarkos (lot. *ordo, inis* – tvarka) keitimo, taip pat dėl keleto trumpinimo figūrų sintaksinių vienetų pergrupavimo E. V. Kliujevo ir vadinamos destruktinėmis figūromis.

⁹ S. Valiulis, TV antena, 1998 01 31–02 06.

Dėl konstrukcinei figūrai izokolonui¹⁰ būdingo darnaus skambėjimo paraleliniuose sakiniuose atsiranda ritmas, tam tikras periodiškumas. Nėra prieštaravimo ir tarp pakeistos leksikos vienetų. Apleista, prastai finansuojama televizija ne tik nekonfliktuoja, bet ir dera su *našlaitėle*, kritika – su *pamote*.

Destrukcinės figūros, atvirksčiai, ne tik stokoja tvarkos, bet ir sintaksinę netvarką akivaizdžiai paryškina. Jos, kitaip nei konstrukcinės figūros, ne sieja atskirus žodžius, pasakymus ar ištikus sakinius, o juos išskiria, izoliuoja, skaldo, netikėtai (natūralios sintaksės požiūriu net neleistinai) atriboja vieną nuo kito. Destrukcinėms figūroms, kaip ir kasdieniam šnekamajam stiliui, būdinga laisvė, netgi ne visai logiškas žodžių ar sakinių siejimas, emocijų proveržis, fragmentiškumas, spontaniškumas. Tekste sąmoningai kuriama sintaksinė nedarna, girdėti trūkčiojimas, intonacinės pauzės, trumpos pastabos, pridūrimai, visiški sustojimai, nebaigta mintis.

Kalbant apie perkurtos frazeologijos ir figūrų santykį, būtina pabrėžti, kad keitimui tinka ir konstrukcinės, ir destruktinės sintaksinės figūros:

Iš velniškai sumaniai kelerius metus N. V. pūsto masinės psichozės baliono „Drąsos kelias“ švilpdamas išeina oras. Saulėlydis Garliavos valsčiuje. Iš užmojo teisingai valdyti Lietuvą ant kedofilijos kalno pliko tik nekaip kvepianti sąjunga su teisiamu Kėdainių kniaziumi liko¹¹.

Pastraipa sudaryta net iš trijų frazeologijos perdirbinių pynės. Pirmiausia iš tradicinio frazeologizmo *burbulus pūsti į akis*, tai yra melu išpūsti bevertį dalyką, autorius sukuria painoką darinį *Iš velniškai sumaniai kelerius metus N. V. pūsto masinės psichozės baliono*. Po šio eina dar vienas išskirtas ir aktualizuotas perdirbinys *Saulėlydis Garliavos valsčiuje* (Petro Cvirkos kūrinio *Saulėlydis Nykos valsčiuje* modifikacija). Trečias perkūrimas *ant kedofilijos kalno pliko tik nekaip kvepianti sąjunga su teisiamu Kėdainių kniaziumi liko* – iš žinomų Antano Baranausko *Anykščių šilelio* eilučių. Autorius palieka kaip originale konstrukcinę figūrą homoteleutoną¹², bet pavartoja ir ryškia dest-

¹⁰ Gr. *isokolon* – vienodo arba labai panašaus skiemenų, taktų skaičiaus kartojimasis vienuose paralelinėse sintaksinėse konstrukcijoje.

¹¹ www.15min.lt/.../rimvydas-valatka-kedofilijos-saulelydis-500-325175.

¹² Gr. *homoiotéleuton* – pabaigų panašumas, gramatinių formų sąskambiai *pliko / liko* vieno tipo sintaksinėse struktūrose, šiame pavyzdyje eina kartu su paralelizmu – konstrukcinių figūrų pagrindų pagrindu.

rukcinę figūrą – hiperbatoną¹³, per didžiulį nuotolį (vietoj trijų įterpti net aštuoni žodžiai) nusviesdamas gramatiškai susijusias sakinio dalis. Autorius kuria naują tekstą ironizuodamas – sąmojingai ir šmaikščiai. Konstrukcinė figūra pabrėžia ryšį tarp *apykreivių pušelių* ir *nekaip kvepiančios sąjungos*, tačiau sąmojo efektas atsiranda dėl komiško neatitikimo, dėl savotiško disonanso tarp romantiškai aprašytų gamtos pušelių konteksto ir naujų *kedofilijos* bei teisiama *Kėdainių kniaziaus* realijų. Sujungti į vieną poetiškai, nors ir liūdni, žodžiai ir labai toli nuo poezijos esantys dalykai konfliktuoja, suteikia naują pašaipų atspalvį perdirbiniui (tam talkina ir kontaminacinis naujadaras *kedofilija*, ir rusiškas svetimžodis su lietuviška galūne *kniazius*).

Trys kupini žaismės perdirbiniai ir su jais einančios destruktinės figūros taip susuka ir suvelia tekstą, kad dar labiau sustiprina ironizavimo funkciją, geriau parodo tą masinę psichozę ir *velniškai sumaniai* Garliavos herojės regztą istoriją. Šioje pastraipoje ryški parceliacija¹⁴, atskiru sakiniu išskirianti semantiškai esminį darinį *Saulėlydis Garliavos valsčiuje*. O parceliacija paskui save patraukia ir disonansą pabrėžiantį hiperbatoną.

PARCELIACIJOS PAPLITIMAS IR GALIA SUAKTYVINTI FRAZELOGIJĄ

Publicistinio stiliaus tekstuose įsigalėjus perkurtai frazeologijai, pastebimas jos polinkis eiti kartu su parceliacija: nuo antraštės iki paskutinės pastraipos. „Publicistiniame stiliuje ypač dažna yra skaida (parceliacija)“ (Bitinienė 2007: 57). Stilistė perteikia semiotiko R. Bartes mintis apie parceliuotą, išskaidytą tekstą, kai autorius nerodo jokios „pagarbos“ natūraliai teksto skaidai, jį be perstojo trauko, siekdamas suteikti naujos informacijos: „Juk papildoma skaidos grandžių informacija, patekusi į naują prasmės erdvę, keičia viso pasakymo prasmę“ (Bitinienė 2007: 58). Kaip rodo pavyzdžiai, par-

¹³ Gr. *hyperbaton* – toli permestas, perstatytas. Gerokai sudėtingesnė inversijos atmaina, kai dėl gausių įterpinių, ilgų nenuoseklių išvardijimų išskaidoma ir išardoma natūrali šnekos tėkmė, dėl sakino dalių pakrikimo atsiranda tam tikra sumaištis adresato galvoje. Vadinama „viena dažniausiai vartojamų ir todėl svarbiausių figūrų“ (Ziomek 1990: 221–222).

¹⁴ Lot. *parcere* – taupiai (dalimis) vartoti. Parceliacija – tai intonacinis dalies išskyrimas iš visumos, kai dalis įgyja savarankiško sakinio vertę. Kiekviena išskirta frazė, vadinama parceliatu, sureikšminama. Ši figūra yra svarbiausių prasminių akcentų išskyrimo priemonė.

celiacija taupia forma padeda išskirti papildomą potekstinę perkurtos frazeologijos informaciją.

Apie parceliacijos paplitimą, apie šios stiliaus figūros aktyvaus vartojimo faktą, šiuolaikinės sintaksės, sintaksinių konstrukcijų keitimo polinkį ne tik meniniame, bet ir publicistiniame stiliuje (reklamoje ir kitose vadinamosiose masinės informacijos priemonėse) rašo ir užsienio stilistikos tyrėjai. „Parceliacija yra ne tik individuali autorinė teksto suskaidymo maniera, bet ir ryškus sociolingvistinis reiškinys, atspindintis pagrindinius šiuolaikinės gyvos kalbos kitimo polinkius“ (Марышова 2011: 188). Parceliacija sustiprina ironišką kalbos žaismą, prasminius teksto atspalvius, „leidžia pateikti maksimalią informaciją esant minimaliai teksto apimčiai“ (Марышова 2011: 189). Parceliuotas kalbėjimas priartėja prie šnekamojo stiliaus. Trumpais sakiniais neskubriai su pauzėmis dėstoma mintis adresatui tampa geriau suprantama, lengviau pagaunama, todėl paveikesnė ir priimtinesnė.

Parceliacijos stilistinės galios suaktualinti frazeologiją ypatingos. Visos sintaksinės figūros skirtinos ekspresyvosios sintaksės priemonėms, tačiau ypač „parceliacija, segmentacija¹⁵, leksiniai kartojimai, monologiniai tekstų klausimų ir atsakymų fragmentai, nominatyvinių sakinių grandinės, išspraudai, kai kurie žodžių tvarkos atvejai“ (Bitinienė 2007: 56). Taigi iš išvardytų ekspresyvosios sintaksės figūrų taip pat pirmiausia minima parceliacija ir jos atmaina segmentacija, prie jų šliejasi ir nominatyvinių sakinių grandinės¹⁶, ir išspraudai, leidžiantys sustiprinti prasminius ir ekspresinius pasakymo reikšmių atspalvius. Kai kurie tyrėjai netgi „baiminasi, kad parceliacija dabar tapusi susižavėjimo objektu, madingu žaismu, aktyviai plintančiu reiškiniu, „kalbine aistra“ (Марышова 2011: 186).

Parceliacijos žaismo iliustracijų žiniasklaidoje gausu. Štai – vienos naujaujų publikacijų *TV antenoje* antraštėje: *Televizija mirė. Tegyvuoja televizija!* (perkurtas posakis *Karalius mirė, tegyvuoja karalius*) ryški parceliacijos figūra. Po jos jau pirmoje pastraipoje rašoma:

*Kad ir kiek kas kalbėtų apie televizijos mirtį, ji vis **pakyla kaip tas feniksas. Arba drakonas.** Čia kaip kam mieliau¹⁷.*

¹⁵ Parceliacijos atmaina – segmentacija. Tai svarbiausio dėmens išskėlimas į priekį vardininko linksniu.

¹⁶ Ta pati parceliacijos atmaina segmentacija, tik tada išparceliuojami keli vardininkai iš eilės.

¹⁷ Savukynas V. *Televizija mirė. Tegyvuoja televizija!* – *TV antena*, 2013 m. rugsėjo 14–20 d.

Šioje trumputėje pastraipoje šiek tiek perkurta frazeologija ir dar dvi parceliacijos figūros. Iš žinomo pasakymo: *pakilti kaip feniksui iš pelenų* ir trumpinant, ir ilginant: atsisakoma *iš pelenų*, bet pridodamas įvardis *tas*, be to, dar prisegamas atskirai išparceliuotas intriguojantis sakinytis, prasidedantis jungtuku *Arba drakonas*. Paskutinis savarankiškai išparceliuotas šalutinės minties sakinytis vadintinas pridūrimu¹⁸.

Siekdami pasakymo ekspresijos atspalvių, autoriai perkurta frazeologija ir su einančia parceliacija sukuria fragmentiškai gyvą, gerokai efektyvesnę, originalų, todėl įsimenamą su gilia potekste pasakymą.

Žiniasklaidos tekstuose gana efektyvi ir su parceliacija einanti destruktinė figūra akumuliacija¹⁹, kurios sintaksė iš tiesų kartais būna gana perkrauta ir dėl to paini.

*Tikra Sodoma ir Gomora – Londono lietuvius anglai išvadino juodadarbiais. [...] Štai čia ir yra problema. Nesibaigiančios sąmokslų teorijos, pyktis ir atvira agresija pramaišiu su sentimentalėmis pasakomis apie valstybę nuo jūros iki jūros ir mistingą pagonių civilizaciją, ką jau kalbėti apie judėjimus a la N. V., sunkiai dera su gebėjimu pasišaipyti pačiam iš savęs*²⁰.

Jau pats iš Biblijos atėjęs plačiai pasakymas *Sodoma ir Gomora* reiškia neįmanomą aprėpti netvarką: visuotinį nedorumą, baisų amoralumą ir ištvirkimą. Autoriaus pasitelkta netvarką simbolizuojanti frazeologija gerai dera su akumuliuota sintakse. Autorius šią frazeologiją dar išplečia ir ironizuodamas sustiprina, tardamas, jog tai yra *Tikra Sodoma ir Gomora*, nors iš tiesų mano atvirkščiai: jis jokio anglų nedorumo nematęs, nes jie saką tiesą. Autorius tuo perprasmintu Biblijos pasakymu ir perkrauta sintakse, kai vardijama daugybė tarpusavy beveik nesusijusių detalių, išryškina galybę juoką keliančių neigiamų tautiečių bruožų. Akumuliaciją dar labiau

¹⁸ Dar viena parceliacijos atmaina – pridūrimas, tarsi trumpas prieraišas pabaigoje.

¹⁹ Jau pats šios figūros pavadinimas reiškia perkrovimą, netvarką: lot. *accumulare* – prikrauti, kaupti. Būtina pabrėžti, kad yra keletas akumuliacijos atmainų: nuo perkrauto, bet palyginti nuoseklaus daugybės detalių vardijimo (tokia ji paprastai pristatoma lietuvių stilistų) iki visiškai neorganizuoto įvairiasių aspektų prigrizdinimo, kai autorius siekia painiai ir itin gausiai vardijamais abstrakčiais elementais neatskleisti visumos vaizdo, netgi sąmoningai jį užtemdyti ir taip potekstėje parodyti tikrą sumaištį pačiame gyvenime. Tokia akumuliacijos atmaina ir yra tipiška destruktinė figūra.

²⁰ [http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-tikra-sodoma-ir-gomora-londono-lietuvius-anglai-ivadino-juodadarbiais-500-361948#ixzz2cPA\]cocB](http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-tikra-sodoma-ir-gomora-londono-lietuvius-anglai-ivadino-juodadarbiais-500-361948#ixzz2cPA]cocB).

sustiprina dvi destrukcinės figūros hiperbatonas ir parentezė²¹: *ką jau kalbėti apie judėjimus a la N. V.*

PARENTEZĖS IR KITŲ FIGŪRŲ TALKA PERKURTAI FRAZELOGIJAI

Parentezė, kaip ir parceliacija, skiriama prie ryškiausių destrukcinių figūrų. E. V. Kliujevo išvardytų figūrų sąrašė ją visiškai atitinka tmesis²² (Клюев 2001: 256). Tai įvairūs nutolusios šalutinės minties įspraudai, atliekantys retorinę paraščių, prierasų, patikslinimo funkciją, kuriantys intriguojančią prasminę perspektyvą. Parentezė išardo mintį, nelauktai, o kartais ir agresyviai ją pertraukia ir nuvinguriuoja į šalį. Apie tai rašo parentezių tyrėjas Gintautas Akelaitis. „Parentezė yra ta ypatinga kalbos priemonė, kuri leidžia tuo pačiu metu reikšti ir kitą, kad ir šalutinę, kad ir fragmentišką, mintį (turinį). [...] Parentezės nariai sudaro vieną iš ekspresyviųjų stilistinių konstrukcijų grupių. Dėl to parentezė yra tokios pat eilės sintaksinės stilistikos reiškinys kaip elipsė²³, parceliacija, anakolutas²⁴ ir pan.“ (Akelaitis 2005: 30–31). Kaip matyti, autoriaus gana tiksliai išvardytos ryškiausios destrukcinės figūros, o parentezė pamatuotai įrašyta į jų eilę.

Pasitaiko, kad parenteze (kaip ir kitomis figūromis) eina pati frazeologija:

V. U., N. V., P. G., P. S., A. P. ir – žodžių iš dainos neišmesį – pats V. L. yra to paties VU vagono keleiviai. Neįtikėtina, bet tai – reali politinė sąjunga²⁵.

Juozas Abaravičius rašo, kad parentezėmis ir laisvuoju linijiškuoju tekstu autoriai „savitai įprasmina dialogiškumo, prieštarų, nesutapčių, sutikimo

²¹ Gr. *parenthesis*, lot. *interpositio* – netikėtas šalutinės minties įterpimas skliaustais (gali būti išskiriama ir taškais, brūkšniais, kableliais).

²² Gr. *tmesis* – intarpas, įspraudas (parentezės atmaina).

²³ Gr. *elleipsis* – trūkumas, praleidimas. Dinamiška elipsės figūra gali būti praleista bet kuri lengvai numanoma sakinio dalis.

²⁴ Gr. *anakoluthus* – nenuoseklus. Ši figūra vadinama „viena iš sudėtingiausių destrukcinių figūrų, kai sakinyje sąmoningai piktnaudžiaujama ir nederinami linksniai, giminė ir t. t. E. V. Kliujevas duoda tokį jos pavyzdį: „Gamsachurdija, tarp kitko, inteligentija. Šitas inteligentija gerai žinojo, kur eina.“ (Клюев 2001: 257).

²⁵ www.15min.lt/.../rimvydas-valatka-kedofilijos-saulelydis-500-325175.

ir nesutikimo, dermės ir nederinės sąveiką“ (Abaravičius 2002: 229). Šiame akumuliuotame tekste kaip tik ta prieštarų grandinė ir pertraukta ilga parentezės pauze. Jos tikslas aiškus: leisti skaitytojui atsipeikėti po keistokai pateikto ilgo politinės draugijos sąrašo, prie kurio po brūkšniais išskirtos parentezės paminima dar viena, regis, visai nederanti VU²⁶ bendrakeleivio pavardė. Populiaraus posakio *žodžių iš dainos neišmesti* forma čia išlaikyta, bet įgavusi visai kitą potekstę. Parenteze „nuosekli sakinio grandinė pertraukiama, pažeidžiama. Dėl to atsiranda ar tik suaktyvėja asociacijų, aliuzijų ar apskritai potekstės tėkmė“ (Abaravičius 2002: 228).

Minėtos svarbiausios destrukcinės figūros – parceliacija, hiperbatonas, akumuliacija, parentezė – retai kada būna visiškai grynos, jos, priklausydamos viena nuo kitos, dažniausiai sudaro įvairiausias neišskiriamas kombinacijas, jungiasi su daugybe kitų figūrų.

Nelaimės po vieną nevaikšto. Neužteko to, kad tradicinių šeimos vertybių puoselėtoją P. G. policininkai kelis kartus sulankstė ir supakavo taip, kaip juos mokė policijos mokykloje elgtis su chuliganais, tai kovotoją su gėjų malūnais dar ir žmona metė. Visos tautos akivaizdoje. Tokiu kovos metu. Ir dar taip negailestingai – kaltindama, kad anas šeima nesirūpina²⁷.

Frazeologizmas *kovoti su vėjų malūnais* autoriaus atnaujintas tik vieno garso pakeitimu. Tiesa, veiksmožodis *kovoti* pakeistas bendrašakniu daiktavardžiu *kovotojas*. Išmoningas žaidimas panašiai skambančiais žodžiais *gėjų / vėjų* (paronomazijos²⁸ figūra) prikelia iš atminties žinomą pasakymą: *kovoti su vėjų malūnais*, t. y. su įsivaizduojamu priešu. Vadinas, tai donkichotų kova. Pasakymas dar sustiprinamas parceliacija, hiperbatonu ir elipse bei jos atmaina adjunkcija²⁹. Tokia nutolusi nuo norminės sintaksės struktūra aiškiai rodo autoriaus gebėjimą sukelti žaismingo sąmojo efektą: juk šis

²⁶ Žiniasklaidoje šis trumpinys, žymintis vieno besibylinėjančio politiko inicialus, paprastai rašomas su taškais, tačiau šiame tekste jų nėra (turbūt sąmoningai ironizuojant siekiama sarkastiško žaismo gretinant su Vilniaus universiteto sutrumpinimu).

²⁷ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-ikliuvo-kaip-mu-sele-i-isrugas-500-358795#ixzz2b5QHnnv9>.

²⁸ Gr. *paronomasia* – šalia vadinu. Ši figūra – jau savaime kalbos žaismas, šmaikštumo priemonė, kai tarp panašiai skambančių, bet nieko bendra neturinčių žodžių randamas loginis priešastinis ryšys. Dažniausiai ši figūra atlieka retorinę sarkazmo funkciją.

²⁹ Lot. *adiunctio* – pridūrimas, prišliejimas. Tai elipsės atmaina, kai keli sakinio elementai būna pridurti prie vieno dėmens. Paprastai eina kartu su inversija ar hiperbatonu. Plačiau apie adjunkciją ir jos rūšis žr. Koženiauskiene 2001: 302–305.

veikėjas garsiai visur ir visada šaukia apie rūpinimąsi tradicine šeima, jos išsaugojimą, o štai pats negebėjo išsaugoti savosios. Trijų atskirų sakinių, nukeltų į pabaigą, parceliacija padeda akcentuoti ir sureikšminti kiekvieną šios nelaimės detalę, sutvirtindama pradžioje išsakytą žinomą posakį, kad *Nelaimės po vieną nevaikšto*. Tai, kas nepasakyta ir nukelta į pabaigą, kas paslėpta, ir dargi paslėpta tris kartus, visada intriguoja. Parceliuotas tekstas be adjunkcijos skambėtų taip:

[...] *tai kovotoją su gėjų malūnais dar ir žmona metė. Visos tautos akiavaizdoje [metė]. Tokiu kovos metu [metė]. Ir dar taip negailestingai [metė] – kaltindama, kad anas šeima nesirūpina*³⁰.

Pasižiūrėjus į šios pastraipos sintaksę, matyti, kad joje trys išparceliuoti ir nukelti į pabaigą sakiniai iš tiesų nėra savarankiški, o tik išskirti iš pagrindinio sakinio, iškelti už jo ribų. Be pagrindinio sakinio jų mintis būtų neaiški. Tai tarsi trys pastabos po to, kai pagrindinė mintis jau pasakyta, bet hiperbatonas tas negatyvius pastabas padaro itin reikšmingas: adresatas jas įsidėmės labiausiai. Destrukcinės figūros elipsės atmaina adjunkcija šioje pastraipoje taip pat jaučiama ir atlieka retorinę dėmesio sužadavimo funkciją. Tris kartus praleistas žodis *metė* (mano įrašytas į laužtinius skliaustus – *R. K.*) dar labiau sustiprina semantinį skambesį. Nors tie žodžiai praleisti, jie išryškėja dar labiau, tampa reikšmingesni dėl pabaigos adjunkcijos gebėjimo patraukti adresato dėmesį.

FRAZELOGIJOS VIETA PASTRAIPOS STRUKTŪROJE

Žiniasklaidoje perprasminami patys įvairiausi sustabarėję pasakymai: tautosakiniai frazeologizmai, taip pat biblinės, mitologinės kilmės posakiai, žinomų dainų, literatūrinių citatų eilutės, romanų pavadinimai, įkyrėjusių reklamų ar politinių plakatų eilutės (žr. Koženiauskiene 2013: 72–76; 168–170). Nepriklausomai nuo frazeologijos kilmės³¹, jos vieta sintaksinėje vienos baigtinės minties struktūroje, kurią rašytiniame tekste paprastai sudaro pa-

³⁰ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-ikliuvo-kaip-mu-sele-i-isrugas-500-358795#ixzz2b5QHnnv9>.

³¹ Straipsnio autorės sąmoningai parinkta bent po porą įvairios kilmės frazeologijos pavyzdžių.

straipa, įvairuoja: ji gali būti pavartota pastraipos pradžioje, viduryje ir pabaigoje. Visais trimis atvejais ji lydima kupinų žaismės sintaksinių destrukcinių figūrų ir atlieka skirtingas retorines funkcijas.

Pradžios frazeologija gali būti pavartota jau publikacijos antraštėje. „Siekdami atkreipti dėmesį, autoriai pavadinimams suteikia neigiamą konotaciją [...]. Dažniausiai meninės raiškos priemonės pasitelkiamos antraštės ekspresyvumui (Mažylė 2012: 170). Šmaikšti frazeologija, kaip stilistinė priemonė, tam ypač tinka:

Neverkit pas kapą (in memoriam Lietuvos krepšinio bažnyčiai)³² – toks straipsnio pavadinimas.

Kas gali nuteikti negatyviau už liūdną *in memoriam*. Ir ne bet kam, o sudievinam Lietuvos krepšiniui. Paryškintoji Juliaus Janonio poezijos eilutė tiksli, tačiau ne visa, ištraukta iš konteksto, ji nebaigtos minties (tai vadinamasis komponentų praleidimas, arba nutylėjimas), perkelta visai į kitą kontekstą, kurį parentezės figūra skliaustuose paaiškina pats autorius. Tačiau pirminis kontekstas vis dėlto gerai dera: *Neverkit pas kapą narsiųjų draugų, / kas krito kovoj, tie didvyriai*. Juk straipsnio autorius ir kalba apie pralaimėjusius kovą, t. y. kritusius kovoj, mūsų didvyrius – krepšininkus. Tačiau visai kita tema parašytos poeto revoliucionieriaus eilės konfliktuoja ir su krepšiniu, apie kurį rašoma, ir tuo labiau su nuolat straipsnyje vartojama religine terminija: bažnyčia, bažnytinis susirinkimas, kardinolas, kunigai, vyskupai, malda, giesmė, pamaldos ir pan. Antra vertus, ir konfliktuoja, ir dera (nederms dermė), nes krepšinis – antroji garbinama lietuvių religija (autorius tai vadina Lietuvos krepšinio bažnyčia). Štai kaip atrodo visa straipsnio pastraipa su šia frazeologija:

*Tragedija? Neverkit pas kapą. Būtų kvaila aiškinti, kad kardinolas Kęstutis ne tas maldas, ne tas giesmes parinko ketvirtfinalio pamaldoms ar apskritai ne tuos krepšinio kunigus vyskupais paskyrė prieš pat svarbiausią ketverių metų mūsų bažnytinį susirinkimą*³³.

Pastraipoje išskirta frazeologija į atskirą parceliuotą sakinį *Neverkit pas kapą*. Ją lydinčios akumuliacijos ir hiperbatono figūros tik paryškina, kaip

³² <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/neverkit-pas-kapa-in-memoriām-lie-tuvos-krepsinio-baznyciai-500-240368#ixzz2aRsqhAU9>.

³³ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/neverkit-pas-kapa-in-memoriām-lie-tuvos-krepsinio-baznyciai-500-240368#ixzz2aRsqhAU9>.

autorius vertina Lietuvos krepšinio situaciją, krepšininkų padėties netikrumą, praradimus ir iš to susidarančią sumaištį tautiečių galvose.

Panašiai šmaikščiai destrukūrizuojami ir bažnytiniai tekstai, pritaikomi netikėčiausioms sritims: kariuomenei, politikai, sportui, bankininkystei ir pan.

*Iš naujo pulkim ant kelių prieš kūjį ir pjautuvą. Tik europietišškai – laisva valia. Politika ir B. V. su kompanija mums padės. Ir sulauksim dar daugiau apdovanojimų*³⁴.

Gerai žinomi Antano Strazdo giesmės, giedamos bažnyčioje prieš Mišias, pirmieji žodžiai ironiškai perkuriami pridėjus du žodžius: *Iš naujo*. Taigi šiais žodžiais iš karto pasakoma, kas turima galvoje, ypač pratęsus mintį: *prieš kūjį ir pjautuvą*. Tokio pasakymo konfliktas atsiranda iš šventų giesmės žodžių ir ateizmą propagavusios Sovietų Sąjungos simbolio kūjo ir pjautuvo, prieš kurį jau vieną kartą esame puolę. Religinės giesmės ir ateizmo konfliktą atspindinčią frazeologiją sustiprina kartu einančios destrukcinės figūros: net trys parceliacijos ir elipsė.

Į pradžią (paprastai – ir į antraštę) iškelta perkurta frazeologija iš karto patraukia adresato dėmesį ir padaro netikėtą intriguojantį įspūdį: tai trumpa ir paveiki visos publikacijos reklama, siunčianti svarbiausią žinią adresatui.

Savotišką efektą kuria ir vidurio frazeologija. Vieno politinio rinkiminio plakato frazė *Nusipelnėme gyventi geriau* tapo klasika dėl dviprasmiškos minties: rinkėjai pritaikė šiuos žodžius ne sau, o patiems besiveržiantiems į valdžią politikams. Perdirbinys kaip tik ir rodo tokį visuomenės išreikštą nuosprendį.

*Vietoj humoro B. V. gausiai apdovanota sulėtintu mąstymu. Kuris taip ir būtų likęs nacionalinio saugumo paslaptimi, jei po 20 metų Seime, socialdemokratai nebūtų nusprendę, jog tiek ilgai sėdėjusi jų bičiulė **nusipelnė gyventi geriau** – kaip ūkio ministrė*³⁵.

Šioje pastraipoje vidurio frazeologija, kaip visos pastraipos kulminacija, įrėminta destrukcinių figūrų. Pirmiausia parceliacijos, kai savarankišku sakiniu neįprastai išskiriamas šalutinis pažyminio sakiny. Tada – hiperbatono. Dėl pavartotų destrukcinių figūrų ilga pauze perkirsta pastraipos sin-

³⁴ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-kujis-pjautuvas-ir-j-stalinas-vel-pagarboj-500-334703#ixzz2T9D1wLDd>.

³⁵ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-paplauke-ministrai-kietuole-ir-pukuotukas-500-325861#ixzz2Rpoohyrx>.

taksė atlieka retorinę ironizavimo funkciją, tarsi patvirtindama ministrės „sulėtintą mąstymą“:

Kitas vidurio frazeologijos pavyzdys:

*Tuo metu, kai D. G. pati buvo priversta nešti skėtį virš Izraelio prezidento Sh. P. galvos, „YouTube“ jau sukosi dviejų Lietuvos diplomatų nediplomatiški pokalbiai. **Apie šaunųjį premjerą, dar šaunesnę prezidentę** ir trenktus Armėnijos bei Azerbaidžiano ambasadorius, kurie padieniui vaikšto į mūsų Užsienio reikalų ministeriją. Skųstis. Vienas sako, kad Lietuva yra proarmėniška, kitas – kad proazeriška³⁶.*

Šioje pastraipoje į vidurį įterpta frazeologija perkurta gana išradingai. Girdėdami dvi ritmiškas aštuoniaskiemenes eilutes, iš tiesų galime išvesti paraleles su vos potekstėje girdimu S. Nėries tekstu:

*Apie trečią brolių Joną –
Koks jis raitelis puikus.
Apie Eglę – žalčio žmoną,
Medžiais paverstus vaikus.*

Taigi Lietuvos diplomatų nediplomatiški pokalbiai potekstėje prilyginami niekams, ilgomis pasakoms, sekamoms „mažiemus“. Sąmojo tekstui teikia šuolis nuo pasakų motyvo į prozišką kasdienybę, kurią sąmojingai nusako parceliacija: pirmą kartą išskirta tašku *pokalbiai. Apie...*, po to – vienažodė išskirta taškais parceliacija *Skųstis*. Šitų pasakų ir realybės susikirtimo vingius dar labiau pabrėžia hiperbatonas: įprasta būtų sakyti: *vaikšto skųstis*, tačiau jis perkirstas ilgu pasakymu *į mūsų Užsienio reikalų ministeriją*.

Dar vienas vidurio frazeologijos pavyzdys.

*Daugumai jūsų, arba net ir tiems, kas niekada jokiais aplinkybėmis neskaito šio laikraščio ir portalo (arba nuo rytdienos atsisako prenumeratos), tai buvo įrodymas, kad žiniasklaida, **puolusi žemiau grindjuosčių**, dabar jau rauna plyteles nuo betono grindų ir smunka dar žemiau. Ten, kur rūšys ir jau pragaro vartai³⁷.*

Pastraipos viduryje pavartota kontaminaciniu būdu perkurta frazeologija, kai frazeologizmas *smūgis žemiau juostos* autoriaus sujungtas su pasaky-

³⁶ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-ikliuvo-kaip-mu-sele-i-isrugas-500-358795#ixzz2b5RXMKrd>.

³⁷ <http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/komentarai/tetutes-neringos-krepsys-kaip-pamoka-ziniasklaidai.htm> 2013 08 22.

mu *žemai pulti* (perkeltine reikšme tai reiškia dorovinį nuopuolį) ir išvedamas okazinis darinys *puolusi žemiau grindjuosčių*. Šis dar negirdėtas pasakymas toliau ironiškai plėtojamas, pereinant į kalbėjimą tarsi ir tiesiogine reikšme, nors toliau vėl grįžtama prie perkeltinės *pragaro vartų* reikšmės. Toks šiek tiek sujauktas darinys, einantis kartu su destrukcinėmis figūromis parceliacija ir hiperbatonu pastraipos pabaigoje, dar paremiamas akumuliacija ir parenteze (*arba nuo rytdienos atsisako prenumeratos*), rodo autoriaus norą pasišaipyti, parodyti tariamą žiniasklaidos nuopuolį ir griūtį.

Vidurio frazeologija, įrėminta destrukcinių figūrų, tampa pastraipos kulminacija, autoriaus šmaikštumo viršūne.

O pabaigos frazeologija patvirtina retorikos teoretikų mintį, kad tai, kas nukelta į pabaigą, išlieka adresato atmintyje ilgiausiai.

Štai pavyzdys, kai frazeologijos perdirbinys pagaliau užveria gausiai akumuliuotą ir parceliuotą tekstą ir eina kaip galutinė išvada. Norėdamas parodyti, kad konservatoriai patys nesuvokia, kas tas konservatizmas, autorius sąmoningai kalba taip sujauktai: konservatizmas akumuliuotoje kalboje paskęsta tarsi kokioje nesuprantamai supintų žodžių migloje. Tai „suteikia autoriui galimybę tuščiomis, sumaustytomis viena ant kitos konstrukcijomis privesti adresatą iki nevilties, kad paskutiniu momentu ištiestų jam pagalbos ranką – ir nutrauktų „svarstymų“ grandį“ (Клюев 2001: 259).

*Net jei bala nematė to konservatizmo, kurio ir dauguma konservatorių neraukia, jei lieka tik nuogas išskaičiavimas, jog geriau nei nieko – dar penkerius metus prezidento kėdėje turėti D. G., kuri bent V. L. klauso, vis tiek klausytis V. L. ir A. K. dueto partinės ištikimybės priesaikų prezidentei šįkart buvo kiek neįauku. Kodėl? V. L. gerą mėnesį tarkavo A. K. už artimo meilės stygių. Gražūs ir teisingi žodžiai. Nuodėmė nesutikti. **Žmogus tikrai ne vien krizės suvaldymu gyvas**³⁸. Plg.: *Žmogus gyvas ne vien duona* (NT, Mt 4,4).*

Hiperbatonas dar labiau pabrėžia akumuliacijos netvarką ir pačiame perdirbinyje. Originale akcentuojama *duona* ir todėl ji įrašyta į pabaigą. Naujame variante *duoną* keičia *krizės suvaldymas*, o nukeltas į pabaigą žodis *gyvas* tampa svarbiausias.

Ir dar vienas pavyzdys, kai ta pati frazeologija pakeista dviem variantais ir ji abiem atvejais nukelta į pabaigą:

³⁸ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/v-landsbergis-nokdaune-n-venckiene-pogrindy-prie-razlivo-500-329932#ixzz2d4xD81Ac>.

*Net jei A. K. laimės konservatorių superfinalą, o panašu, kad taip ir bus, tai bus tik asmeninė jo pergalė. Šių rinkimų baigties negalima būtų pavadinti **Patriarcho žiema**. Bet ir A. K. pergalė netaps **konservatorių pavasariu**³⁹.*

Šioje pastraipoje pabaigos frazeologija gana išmoningai perkurta iš knygos *Patriarcho ruduo* antraštės (Gabrielis García Márquezas). Pirmajame darinyje pakeistas tik metų laikas, antrajame – abi leksemos, bet aišku, kad tai to paties kūrinio šaltinis. Abu darinius lydi parceliacija (neįprastai taškas, o ne kablelis dedamas prieš jungtuką *bet*) ir parentezė (*o panašu, kad taip ir bus*). Ten, kur yra parceliacija ir dar įsiterpia parentezė, paprastai atsiranda ir hiperbatono elementų. Į pabaigą nukeltus sąmojingai sukurtus darinius skaitytojas tikrai įsidėmės ir atsimins.

Į pabaigą nukelta frazeologija daro stipraus loginio akcento ir smagiai suformuluotos galutinės išvados įspūdį. Tai tarsi ilgai lauktas ir pagaliau rastas išėjimas iš painaus kalbėjimo.

FRAZELOGIJOS PERKŪRIMO PRIEŽASTYS

Žodžio laisvė, kalbos demokratėjimas, kai vietoj oficialiosios kalbos vis labiau linkstama į privačią vartoseną, laisvą kasdienio bendravimo stilių (Miliūnaitė 2009: 41–43), jaunimo kalbos įtaka, noras patraukti adresatą agresyviai augančioje žiniasklaidos priemonių konkurencijoje – tai tik kelios intensyvaus kalbos virsmo, norminės sintaksės, įprastų sintaksinių konstrukcijų keitimo, iš jo ir vis gausėjančios frazeologijos perkūrimo priežastys. Autoriai sąmojingai ir išradingai perkurtu pasakymu jau antraštėje stengiasi palankiai nuteikti adresatą.

„Tradicinė frazeologija nebetenkina šiuolaikinio adresato reikmių, todėl ji tikslinama, perdaroma semantiškai ir stilistiškai, jai paprieštaraujama, su jos mintimi nesutinkama“ (Stojanova 1999: 336). Kas rašoma apie tradicinės frazeologijos (į jos sampratą įeina ir paremijos⁴⁰) atnaujinimą užsienio šalyse, tinka ir lietuvių frazeologijos plačiąja prasme situacijai nusakyti. Vengrų mokslininkė Ana Litovkina rašo: „Patarlių parodijavimas – ne naujas reiškiny, tačiau pastaraisiais dviem dešimtmečiais patarlės iškraipomos

³⁹ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/v-landsbergis-nokdaune-n-venckiene-pogrindy-prie-razlivo-500-329932#ixzz2d4xD81Ac>.

⁴⁰ Gr. *paroimia* – priežodis, patarlė. Paremių samprata pastaraisiais dešimtmečiais gerokai išplėsta: tai ir „sparnuotos“ frazės, sentencijos, aforizmai, literatūrinės kilmės citatos ir pan.

ir parodijuojamos taip intensyviai, jog naujieji variantai kartais girdimi kur kas dažniau negu originalios patarlės“ (Litovkina 2004: 295). Dažnai frazeologija perkuriama tarsi žaidžiant: ironizuojama, parodijuojama, kritikuo-jama, keičiama ir leksika, ir sintaksė – „tai, kas sena, kas atgyvenę, kas nebetinka šiems laikams“ (Zaikauskienė 2008: 86).

Perkurtos frazeologijos ir ją lydinčių destruktinių figūrų pagausėjimas žiniasklaidoje gali būti siejamas ir su madingu polinkiu įvairių žanrų publicistinio stiliaus tekstuose. Antra vertus, šis sociolingvistinis reiškinys gali būti išaugęs iš konfliktų ir prieštarų socialiniame, ekonominiame, politinia-me ir kultūriniame gyvenime. Tos pačios prigimties, kaip ir perkurta frazeologija, destruktinės figūros labai padeda atspindėti tas prieštaras, kurti dinamiką ir įtampą: „nelinijškai dėstyti mintį, keisti sakinio intonacijos kaitą, perskirstyti loginių kirčių vietas, kad būtų įprasmintas prieštaras, dilemiška minties plėtotė.“ (Abaravičius 2002: 223). Kritiškai parodijuoda-mi, ironizuodami, griaudami tai, kas sena, autoriai gerai atspindi tą visuo-tinę įtampą, gyvenimo nepastovumą.

IŠVADOS

1. Frazeologijos perkūrimo poveikumas, stilistinės jos turinio aktualizavi-mo ir kalbos aktyvinimo galimybės išauga, kai susipina su sintaksinėmis dest-rukcinėmis figūromis. Šių figūrų poveikis tada taip pat labiau išryškėja.

2. Pagal tai, kurioje sintaksinės struktūros vietoje yra atsidūręs perfra-zuotas tekstas, galima išskirti pastraipos pradžios, vidurio ir pabaigos frazeologiją. Įsitikinta, kad, nepriklausomai nuo frazeologijos užimamos vie-tos sintaksinėje struktūroje, pastarųjų metų žiniasklaidoje pirmiausia ji jungiasi su visuotinai įsigalėjusia parceliacija. Kartu su ja eina ir kitos ryš-kios destruktinės figūros – hiperbatonas, akumuliacija, elipsė, adjunkcija, parentezė.

3. Perkurtos frazeologijos efektyvumas itin sustiprėja dėl destruktinių figūrų susipynimo ir atlieka retorines dėmesio patraukimo, intrigavimo, satyrinio ironizavimo, sąmojo, šmaikštumo ir parodijavimo funkcijas. Žais-mingai perkurtas pasakymas patraukia adresato dėmesį, akimirksniu atkelia į jo atmintį pirminę frazeologiją su visa įprastine leksika ir sintakse, ir tik destruktinių figūrų kontekstas mintyse padiktuoja tikrą frazeologijos per-kūrimo intenciją.

LITERATŪRA

- Abaravičius J. 2002: *Skyrybos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Akelaitis G. 2005: Parentezė poezijoje. – *Žmogus ir žodis* 1, 29–34.
- Bitinienė A. 2007: *Publicistinis stilius*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Butkutė L. 2010: *Okazionaliųjų frazeologizmų stilistinės išgalės publicistiniame stiliuje*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Koženiauskiene R. 2001: *Retorika: iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Koženiauskiene R. 2013: *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Litovkina A. T. 2004: Old Proverbs Never Die: Anti-Proverbs in the Language Classroom. – *Res Humanae Proverbium et Sententiarum*. Ed. Csaba Földes, Tübingen: Gunter Narr Verlag, 295–326.
- Marcinkevičienė R. 2001: Tradicinė frazeologija ir kiti stabilūs žodžių junginiai. – *Lituanistica* 4, 81–98.
- Mažylė J. 2012: Rašto raiškos (spaudos) žanrų klasifikavimas: tradicija ir konvergencija. – *Medijos, žiniasklaida, žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 160–178.
- Miliūnaitė R. 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Pikčilingis J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika* 2, Vilnius: Mokslas.
- Zaikauskienė D. 2008: Formos ir turinio pokyčiai tradicinių lietuvių patarlių perdirbinuose. – *Tautosakos darbai* XXXV, 84–93.
- Ziomek J. 1990: *Retoryka opisowa*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich wydawnictwo.
- Župerka K. 2008: *Reklamos tekstas: pragmatika, stilius, kalba*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Клюев Е. В. 2001: *Риторика. Инвекция. Диспозиция. Элокуция*, Москва: Издательство ПРИОР.
- Марышова М. А. 2011: Стилистическая функция парцеляции в текстах разных жанров. – *Stil: international journal*, Beograd, 183–193.
- Стоянова Е. 1999: „Новая“ фразеология в языке масс-медиа (на материале русского языка). – *Русский язык и русская литература в современном обществе*. Шумен, 335–340. Prieiga per internetą: <<http://www.russian.slavica.org/article/657.html>>.

Gauta 2013 10 09
Priimta 2013 12 20

PLAY ON RECREATED PHRASEOLOGY IN THE MEDIA

S u m m a r y

The recreation of phraseology in the media relies on both the change of conventional and well-established lexis as well as syntactic order. First of all, phraseology itself is figure-based; stylistically, the figures around it are none the less important. The article shows how syntactic destructive figures help to highlight the meaning, implication and reasons of recreation of phraseology.

As a result of the playful combination of recreated phraseology and destructive figures in the text, rhetorical functions of attraction of attention, intriguing, satire-based irony and parody become especially strong. In combination with phraseology, destructive figures, which simultaneously comment on it, help to explain and understand the recreation of traditional phraseology and to highlight the turn of thought. The effect of the figures themselves increases when they intertwine among themselves, support one another and go together with phraseology.

It has been proven that irrespective of the place of phraseology in the syntactic structure, it first of all combines with parcellation and other accompanying destructive figures – hyperbaton, accumulation, parenthesis, adjunction, ellipsis. The domination of parcellation and other destructive figures is seen in a number of publicistic texts of the journalism of evaluative type of recent years.

The phraseology of the beginning, centre and end can be distinguished by the place of the paragraph content structure in which the rephrased text is located. The wittily recreated phraseology positioned in the beginning immediately draws the addressee's attention and makes an unexpected intriguing impression. Central phraseology, framed by destructive figures, becomes the culmination of the paragraph. The phraseology positioned at the end creates an impression of a strong logical highlight and a vividly formulated final conclusion.

The growth in the number of recreated phrases conflicting with conventional phraseology and the accompanying destructive figures can be associated with the confusion in social, economic, political and cultural life as well as the increased competition within the media.

Critically and ironically-minded authors with a negative and especially hyperbolic evaluation of topical life affairs, witty and ingenuous parody as well as brave destruction of the old try to attract the addressee and to grip his/her attention by any means possible.

KEYWORDS: recreated phraseology, syntactic destructive figures, accumulation, hyperbaton, parcellation, parenthesis.

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ
Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
regina.kozeniauskiene@flf.vu.lt